

dr hab. Henryk Bednarczyk
Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego w Radomiu

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Emilii Palankiewicz - Mitrut

KSZTAŁCENIE ZAWODOWE UCZNIÓW SZKÓŁ PONADPODSTAWOWYCH W KONTEKŚCIE ZMIAN WYNIKAJĄCYCH Z REFORMY SYSTEMU OŚWIATY Z 2017 ROKU

przygotowanej pod kierunkiem: promotora dr hab. Adama Solaka, prof. APS
promotorki pomocniczej dr Katarzyny Stanek

1. Podstawa formalna recenzji.

Recenzja opracowana na podstawie: Uchwały Stałej Komisji Senatu Akademii Pedagogiki Społecznej im. Marii Grzegorzewskiej ds. nadania stopnia doktora w dyscyplinie pedagogika z dnia 06 marca 2024 r. i pisma Prorektora ds. nauki prof. APS dr hab. Jarosława Roli z dnia 06.03.2024 r.

Recenzowana praca doktorska podejmuje problemy badawcze zgodne z moimi doświadczeniem naukowym i specjalizacją w zakresie pedagogiki pracy.

2. Charakterystyka opracowania.

Autorka podjęła i rozwiązała stosując współczesne metody i techniki badań, innowacyjny i aktualny dla teorii pedagogiki pracy i praktyki kształcenia zawodowego problem badawczy: wpływu reformy systemu oświaty 2017 roku (*Ustawa: Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 roku (Dz. U. z 2023 r. poz. 900)*) na stan ponadpodstawowego kształcenia zawodowego w zakresie: zmian organizacyjnych, oferty kształcenia, programów nauczania, współpracy szkoły z pracodawcami, korelacji kształcenia z aktualnymi potrzebami rynku pracy, stanu doradztwa zawodowego w szkołach

Rozprawa zawiera 329 stron, jest klasycznym sprawozdaniem z pełnego cyklu badań, typowym dla prac naukowych kwalifikowanych – rozpraw doktorskich.

Rozprawę otwierają stosowne oświadczenia Autorki rozprawy i Promotora streszczenia w językach polskim i angielskim oraz spis treści i wstęp.

Podstawy teoretyczne rozprawy w postaci krytycznej analizy literatury przedstawiono w trzech rozdziałach; miejsce kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu, reforma kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku, zidentyfikowane problemy kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy (s. 14 ÷ 150),

Następny rozdział przedstawia metodologiczne i empiryczne podstawy badań własnych (s. 151-187)

Kolejny V rozdział przedstawia: analizę wyników badań (188-249) a ostatni VI rozdział: dyskusja nad wynikami i wnioski z badań (s. 250- 271).

Rozprawę zamykają: zakończenie (s.270), bibliografia (272 źródeł literaturowych, niestety tylko kilka obcojęzycznych), wykazy: 12 poz. netografii oraz 20 aktów prawnych, a także tabel i wykresów.

W aneksach rozprawy zawarto kwestionariusze ankiet: skierowanych do uczniów, nauczycieli oraz pracodawców a także scenariusz zogniskowanego wywiadu grupowego z nauczycielami i pedagogami szkolnymi.

Rozprawa jest opracowana starannie edytorsko: redakcja, wyróżnienia, cytowania, dobrze ilustrowana: 14 tabel i aż 64 wykresów.

3. Aktualność, celowość i znaczenie badań.

Globalizacja, ekologia, cyfryzacja i robotyzacja praktycznie wszystkich form działalności człowieka zmieniają środowisko i rynek pracy a więc powstaje konieczność dostosowania lub uzyskania nowych kompetencji/kwalifikacji zawodowych pracowników wymuszając ich uczenie się w ciągu całego życia. Stąd ciągłe starania i zmiany, dostosowania systemów oświatowych w tym analizowana przez Autorkę zmiany kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych w wyniku reformy systemu oświaty 2017 roku. Zmianom w systemie oświaty: likwidacji gimnazjum, przekształcenia szkół zawodowych w szkoły branżowe towarzyszyło wdrażanie w tym samym czasie ustawy z dnia 22 października 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. 2017 poz. 986 z późn. zm.) to jest zdefiniowanie kwalifikacji poprzez efekty uczenia się: wiedza, umiejętności i kompetencji społecznych. Rozprawa jest więc pierwszą próbą sprawozdania z badań nad tak szeroko realizowanymi aktualnie zmianami w ogromnym kompleksie systemu kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych i w ich otoczeniu społeczno-gospodarczym.

Aktualność i potrzebę rozwiązania wynikających stąd problemów badawczych ukierunkowanych na analizę aktualnego kształcenia zawodowego potwierdzają odwołania i cytowania prac naukowych W. Furmanka, R. Gerlacha, St. M. Kwiatkowskiego, T. Nowackiego, F. Szloska, Z. Wiatrowskiego. Zwracam uwagę na przedstawioną symbiozę analiz koncepcji i teorii pedagogiki pracy z analizą podstaw prawnych analizowanych zmian jak i trafną identyfikację na tych podstawach istotnych, aktualnych problemów kształcenia zawodowego

Autorka analizuje, bada więc aktualną sytuację, trafnie określa w złożonym przedmiocie badań kształcenia zawodowego problemy badawcze skoncentrowane na analizie zmian: organizacyjnych, oferty kształcenia, programów nauczania, współpracy szkoły z pracodawcami, korelacji kształcenia z aktualnymi potrzebami rynku pracy i stanu doradztwa zawodowego w ponadpodstawowych szkołach zawodowych.

Potrzebę wzrostu jakości kształcenia zawodowego potwierdzają realizowane europejskie programy; *Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020, Erasmus*, oraz Programy Operacyjne w tym aktualnie realizowany w Polsce *Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój* jak również planowanych w latach 2021-2027 np. *Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego* czy przywołanej w pracy *Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030*.

Dlatego opracowanie naukowej oceny badanych zmian, przedstawienie aktualnej diagnozy stanu kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych wobec wzrostu ich popularności jest zadaniem ważnym poznawczo i aktualnym dla praktyki rynku pracy i niezbędnej dalszej modyfikacji kształcenia zawodowego.

4. Merytoryczna, szczegółowa ocena rozprawy.

We **wstępie** Autorka wprowadza w problematykę kształcenia zawodowego, oraz charakteryzuje podstawowe rozdziały rozprawy wskazując znaczenie kształcenia zawodowego w rozwoju społecznym.

Podstawy teoretyczne rozprawy Autorka przedstawia w formie krytycznej analizy literatury naukowej w trzech rozdziałach: miejsce kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu, reforma kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku, zidentyfikowane problemy kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy.

I Miejsce kształcenia zawodowego w naukach o wychowaniu.

Rozdział I właściwie nawiązuje do podstawowego celu uczenia się, każdej formy edukacji w tym i kształcenia zawodowego tj przygotowanie człowieka do życia. To mocne podkreślenie ważnych funkcji kształcenia zawodowego zwykle wiązanych głównie z przygotowaniem do pracy. Autorka zresztą w kolejnym podrozdziale analizuje wszechstronny wymiar pracy człowieka a dalej podejmuje problem kształcenia zawodowego jako elementu edukacji ustawicznej.

W podrozdziale 1.1 Rola kształcenia zawodowego w przygotowaniu człowieka do samodzielnego życia przywołano podstawowe pojęcia, relacje kształcenia zawodowego z kształceniem ogólnym, Słusznie Autorka za Z. Wiatrowskim konstruuje rozprawę i opiera obszary badawcze na cytowanych na stronie 22 podstawowych teoriach pedagogiki pracy: *filozoficzno-humanistyczną teorię pracy człowieka, całościowego rozwoju zawodowego, wychowania przez pracę, do pracy i w procesie pracy, teorię kształcenia zawodowego, teorię kwalifikacji i kompetencji zawodowych, kształcenia ustawicznego dorosłych, orientacji, poradnictwa i doradztwa zawodowego oraz kariery zawodowej.*

W podrozdziale 1.2 Analizowano wszechstronnego wymiaru pracy człowieka w kontekście wychowania do pracy i przez pracę, elementów podziału pracy, kształtowania zawodów i rozwoju kompetencji zawodowych. Wydaje się, że część 1.2.3 (pojęcia i zadania kształcenia zawodowego) mogą być umieszczone w podrozdziale 1.1 a części 1.2.4 (cele, treści i formy dydaktyki kształcenia zawodowego) w podrozdziale 1.3.

W podrozdziale 1.3 kształcenie zawodowe jako element edukacji ustawicznej przedstawiono w świetle współczesnych koncepcji pedagogicznych, raportów międzynarodowych i krajowych oraz Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030.

II Reforma kształcenia zawodowego w świetle nowego prawa oświatowego z 2017 roku,

Autorka postrzega analizowaną reformę oświaty w tym szkolnictwa zawodowego jako konsekwencja przemian społeczno-ustrojowych i jak zauważono wcześniej zmian pracy i środowiska technicznego pracy. Analizowano 20 podstawowych aktów prawnych. Wydaje się, zasadne uzupełnienie i przywołanie istotnej dla rozprawy: *Ustawy z dnia 22 października 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz. U. 2017 poz. 986 z późn. zm.).*

Zmiany w szkolnictwie branżowym wynikające z reformy systemu oświaty z 2017 roku: organizacyjne: likwidacja gimnazjów, nowa ośmioklasowa szkoła podstawowa, oraz szkół zawodowych: branżowych I II stopnia i technikum, aktualna oferta kształcenia na podstawie modyfikowanych i zintegrowanych klasyfikacji szkolnictwa zawodowego i klasyfikacji zawodów i specjalności, nowej podstawy programowej, dostosowanie programów nauczania do własnych

możliwości i potrzeb lokalnego rynku pracy, doskonalenie praktycznej nauki zawodu poprzez rozwój współpracy szkoły z pracodawcami, ustanowienie obowiązkowego egzaminu zawodowego, korelacji kształcenia z aktualnymi potrzebami rynku pracy oraz intensyfikacja doradztwa zawodowego.

III. Zidentyfikowane problemy kształcenia zawodowego w obliczu zmieniających się potrzeb rynku pracy. Rozwój zawodowy człowieka jako determinanta rozwoju kształcenia zawodowego jest uwarunkowania koniecznością rozwoju i poprawy jakości kształcenia zawodowego wobec zmieniających się potrzeb rynku pracy.

Analiza kształcenia zawodowego w świetle wcześniejszych reform oświatowych pozwoliła zidentyfikować jego podstawowe problemy: *niedopasowaniem struktury i efektów kształcenia zawodowego, niewystarczającym zaangażowaniem pracodawców, małym zainteresowaniem kształceniem zawodowym młodzieży, złym wizerunkiem zasadniczych szkół zawodowych, przestarzałą bazą techno-dydaktyczną i wyposażenia pracowni praktycznej nauki zawodu, fasadowym i źle funkcjonującym systemem doradztwa zawodowego w szkołach; brakami kadry nauczycielskiej, brakiem rozwiązań instytucjonalnych sprawnego finansowania zmian oraz doposażenia szkół/CKP* (Drogosz-Zabłocka, Stasiowski, 2019, s. 89-90). Wiedza o wadach i mankamentach dotychczasowych reform, identyfikacja potrzeb kształcenia zawodowego umożliwiła formułowanie założeń reformy z 2017 roku i uzasadniała naukową ewaluację i budowę strategii badawczej zmian reformowanego szkolnictwa, i skuteczności reformy.

Wyróżniam staranność opracowanych podstaw teoretycznych, krytyczną analizę współczesnych źródeł w zakresie pedagogiki pracy, zmian prawa oświatowego i rynku pracy z dobrą identyfikacją współczesnych problemów kształcenia zawodowego.

IV Metodologiczne i empiryczne podstawy badań kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych

Przyjęto **strategie badawczą mieszaną** tj. triangulacji metod badawczych ilościowych i jakościowych. Podstawami teoretycznymi rozprawy są teorie: pracy, rozwoju zawodowego i kształcenia zawodowego.

Przedmiot badań: kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych (techników i szkół branżowych) realizowane po reformie systemu oświaty z 2017 roku

Celem głównym dysertacji była prezentacja obrazu kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z 2017 roku

Problem badawczy – Jaka jest jakość kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych po reformie systemu oświaty z 2017 roku? Problemy szczegółowy – Jak zmiany, które zostały wprowadzone w ramach reformy systemu oświaty z 2017 roku przyczyniły się do podniesienia jakości kształcenia zawodowego w obrębie niżej określonych obszarów? 1. Organizacja kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych; 2. Oferta kształcenia; 3. Programy nauczania; 3. Współpraca między szkołami realizującymi kształcenie zawodowe a pracodawcami; 4. Doradztwo edukacyjno-zawodowe skierowane do uczniów.

Problem teoretyczny – Jakie kierunki zmian można zaobserwować na podstawie analizy jakości kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych po reformie systemu oświaty z 2017? **Problem praktyczny** – Jaka jest obecna sytuacja edukacyjna w szkołach ponadpodstawowych realizujących kształcenie zawodowe? Na tej podstawie sformułowano 9 pytań

badawczych stanowiących podstawę konstruowanych później narzędzi badawczych. W tabelach 3-5 przedstawiono zmienne zależne i niezależne oraz ich wskaźniki

Zastosowano wybrane metody i techniki badań ilościowych i jakościowych.

W badaniach jakościowych:

- **analiza dokumentów zastanych;** podstawy programowe, programy nauczania, raporty edukacyjne, przepisy prawa oświatowego, dane statystyczne kształcenia zawodowego w tym losów absolwentów

- **sondaż diagnostyczny** przeprowadzony wśród uczniów szkół branżowych I stopnia i technikum, nauczycieli i pracodawców. Opracowano kwestionariusze ankiet składające się z metryczki i pytań właściwych otwartych i zamkniętych w części których zastosowano skalę Likiertha.

Nie przedstawiono w tym rozdziale zastosowanej metody analizy statystycznej opisanej w rozdziale V Analiza wyników badań str.188.

W badaniach jakościowych zastosowano **metodę wywiadu grupowego zogniskowanego w formie „minifocusów”** przeprowadzonego wśród nauczycieli przedmiotów zawodowych i ogólnokształcących w trzech pięcioosobowych grupach, on line z pomocą platformy Microsoft Teams.

Teren badań i charakterystyka badanych grup

W badaniach uczniów w województwie mazowieckim uczestniczyło 5 zespołów szkół (technikum, szkoła branżowa I i II stopnia, liceum ogólnokształcące) oraz 1 Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego (technikum, szkoła branżowa I i II stopnia, liceum ogólnokształcące, kwalifikacyjne kursy zawodowe). Wśród 287z prawidłowo wypełnionymi kwestionariuszami było 27% uczniów 4-letniego technikum, 45% 5-letnie technikum oraz 28% szkoły branżowej I stopnia. Wśród badanych było 36% absolwentów gimnazjum i 64% absolwentów już 8-letniej szkoły podstawowej. Badani uczniowie kształcą się w następujących zawodach: mechanik pojazdów samochodowych – 14%, kierowca mechanik – 11%, technik mechanik – 11% i elektromechanik – 3%. W dalszej kolejności – 18% stanowili respondenci zdobywający wiedzę oraz umiejętności w zawodzie technik informatyk, należącym do branży teleinformatycznej; 32% uczniów i uczennic odbywa kształcenie w zawodach przypisanych branży poligraficzno-księgarskiej: technik reklamy – 12%, technik grafiki i poligrafii cyfrowej 179 – 10% oraz technik księgarz – 10%. 7% kształci się w zawodzie technika urządzeń energii odnawialnej, przyporządkowanego branży elektroenergetycznej, zaś niecałe 2% realizuje naukę w zawodzie technika architektury krajobrazu – branża budowlana.

W ogólnokrajowych badaniach kadry pedagogicznej: 80% (142 os.) to nauczyciele, 14% (24 os.) – instruktorzy przedmiotów zawodowych, zaś 6% respondentów (11 os.) pełni funkcję dyrektora szkoły. Badani byli zatrudnieni: 62% (147 os.) w technikum, 32% badanych (76 os.) w szkole branżowej I stopnia, a 6% (13 os.) w szkole branżowej II stopnia na terenie wszystkich 16 województw

W badaniach pracodawców uczestniczyło: 52 pracodawców – właścicieli przedsiębiorstw działających na terenie województw: małopolskiego (46%), mazowieckiego, wielkopolskiego, łódzkiego (4%) i lubelskiego. Większość przedsiębiorstw – 75% reprezentowało usługi, handel – 8%, budownictwo – 6%, przemysł – 4%. Badane przedsiębiorstwa wg branż: 31% fryzjersko-kosmetyczne, 12% - hotelarsko-gastronomiczno-turystyczne. Badane przedsiębiorstwa wg wielkości zatrudnienia: 58% nie małe a mikroprzedsiębiorstwa (mniej niż 10 osób), 15% przedsiębiorstwa (10-30), 8% przedsiębiorstw (31-60 osób), a 19% przedsiębiorstw (ponad 60

osób.) W zakresie współpracy ze szkołami najwięcej – 62% przedsiębiorstw współpracuje z jedną lub dwiema placówkami edukacyjnymi. 56% zatrudnia uczniów ze szkół branżowych I stopnia, 29% z technikum, a 15% ze szkół branżowych II stopnia. Najwięcej pracodawców – 87% (45 os.) realizuje praktyki zawodowe, u 33% (17) uczniowie odbywają tzw. staże uczniowskie, 23% (12 os.) organizuje wizyty uczniów w firmach, zaś 13% (7 os.) 181 prowadzi szkolenia dla uczniów. Z przytoczonych charakterystyk próby badawczej wynika, że uczniowie, nauczyciele i pracodawcy reprezentują różne kierunki kształcenia i różne środowiska pracy. Z drugiej strony rozumiem, że przyjęty tak szeroki program badawczy jest ograniczany do dostępnego dla badacza terenu badań.

Stwierdzam poprawność założeń metodologicznych dla relacjonowanych pilotażowych badań tak złożonych problemów badawczych: system, typy szkół, różnorodność zawodów (aktualnie 248) w których odbywa się kształcenie zawodowe w szkołach ponadpodstawowych.

V,VI Analiza i dyskusja wyników badań

Zwróć uwagę, że Autorka już w części teoretycznej zaprezentowała wyniki analizy dokumentów i przedstawiła zmiany w systemie i głównie organizacji kształcenia zawodowego oraz wiele własnych spostrzeżeń, sądów i opinii uzupełniających analizowane koncepcje, teorie pedagogiczne, analizowane raporty i strategie wielokrotnie wskazując na błędy w założeniach i i wcześniejszego reformowania w praktyce kształcenia zawodowego np. braku możliwości kontynuacji kształcenia absolwentom szkół branżowych I stopnia po likwidacji technikum uzupełniającego. W omawianym rozdziale przedstawiono analizę wyników badań przedstawionych w oddzielnych podrozdziałach badań ilościowych (V) i jakościowych (VI) wg rozwiązywanych problemów badawczych. Jestem zwolennikiem koncentracji analizy i dyskusji wyników badań wokół rozwiązywanych problemów badawczych z referowaniem wyników badań uzyskanych wszystkimi dostępnymi metodami i w takiej formie przedstawię ocenę rozdziałów V i VI

1. Organizacja kształcenia. Jak pisze Autorka na stronie 84: *W roku szkolnym 2020/2021 na ponad 1,5 mln uczniów szkół ponadpodstawowych dla młodzieży, do liceów ogólnokształcących uczęszczało 643,7 tys. osób, do szkół branżowych (I i II stopnia) – 203 tys., do techników – 647,1 tys. młodzieży, zaś w ogólnokształcących szkołach artystycznych, dających uprawnienia zawodowe, uczyło się 14,4 tys. uczniów (GUS, 2021, s. 79).* Na podstawie tabeli 1 konstatujemy zmiany w strukturze kształcenia w stosunku do roku 2017/2018 gdzie w szkołach zawodowych uczyło się o 41,3 uczniów więcej jak w liceach ogólnokształcących a w 2020/21 ta różnica wynosiła 191,1 tys. uczniów. Jak wynika z informacji sygnałnych GUS w roku szkolnym 2022/2023 również o 191,2 tys. uczniów więcej uczyło się w szkołach branżowych i technika niż w liceum ogólnokształcącym. Jeśli dodać, że równocześnie w szkołach policealnych przygotowujących do zawodu uczyło się 234817 uczniów głównie absolwentów szkół ogólnokształcących. To taka zmiana proporcji na korzyść kształcenia zawodowego w stosunku do kształcenia ogólnokształcącego w strukturze uczących się w szkołach ponadpodstawowych jest z całą pewnością korzystna z uwagi na deficyt i potrzeby rynku właśnie w zawodach do których przygotowują ponadpodstawowe szkoły zawodowe. Pozostaje odpowiedzieć jednak na pytanie na ile jest to wynik reformy oświaty z 2017 roku i zmian kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych a na ile jest to wpływ zmian w gospodarce i na rynku pracy?

Tylko 32,9% nauczycieli zauważa zmiany w kształceniu zawodowym, 56,5% zauważa zmiany we współpracy ze środowiskiem zewnętrznym a 45,0% oczekuje od powołania szkół branżowych II stopnia poprawy drożności kształcenia zawodowego. Poprawę **jakości kształcenia** widzi 60,2%

nauczycieli w obowiązkowym egzaminie zawodowym oraz doposażeniu pracowni, sprawniejszym doradztwie zawodowymi i wzroście kwalifikacji. W badaniach jakościowych metodą wywiadu zogniskowanego nauczyciele potwierdzili wyniki sondażu diagnostycznego dodatkowo wskazując niedobór nauczycieli szczególnie praktycznej nauki zawodu z powodu niskich płac jak również braki w finansowaniu bazy dydaktycznej.

Aż 80,7% pracodawców uznaje **wyposażenie szkół** za właściwe, 74,9% widzi w egzaminie zawodowym możliwości poprawy jakości kształcenia ale w formie jego przeprowadzenia tylko 30,7%. Dysonansem jest, że przy tylu zauważonych zaletach analizowanych zmian tylko 11,5% pracodawców dostrzega zwiększenia szans w znalezieniu zatrudnienia. Można to wyjaśnić tylko wyjątkowo trudną sytuacją na lokalnym rynku pracy. Opinie uczniów mimo rozbudowanego kwestionariusza ankiety dla ucznia o kwestiach organizacyjnych przedstawia jedną tabelę 9 na stronie 195 niestety mało czytelna graficznie.

2. Oferta kształcenia.

Badania skoncentrowano wokół problemów relacji oferty edukacyjnej z zainteresowaniem uczniów i wymaganiami rynku pracy. Uczniowie wskazali następujące **powody wyboru szkoły** w kolejności: dobry dojazd, zainteresowania, uczący się w szkole koledzy, poziom nauczania, atmosfera. Słuszność wyboru potwierdza 39,7% aż 75,4% potwierdza zgodność zajęć z zainteresowaniami i tylko 21,1% uczniów uznaje te zajęcia za mało atrakcyjne. Jeszcze w trakcie kształcenia 43,49 % deklaruje gotowość podjęcia pracy w wyuczonym zawodzie. Wydaje się właściwe byłoby przywołanie w tym miejscu danych o zmianach jakości kształcenia mierzonych wynikami egzaminów zawodowych po zmianach w systemie kształcenia zawodowego.

Nauczyciele wskazują również na wysokie zaangażowanie uczniów w proces uczenia się. To dobra prognoza i dowód zmian prestiżu kształcenia zawodowego i oczekiwań uczniów. Stąd tylko 27,2% nauczycieli widzi konieczność zmian w ofercie kształcenia wskazując obszary: budowlany, mechaniczny - mechatronika, hotelowo – gastronomiczno – turystyczny. Podobne opinie potwierdzają pracodawcy. Tylko 9,61% respondentów wskazuje na niedostosowanie oferty do wymagań reprezentowanej branży a 67,4% o dostosowaniu do wymogów rynku pracy (wykres 21 s. 203). Więc, nie rozumiem dlaczego na stronie 252 w dyskusji nad wynikami kształcenia napisano, że tylko 12,2% właścicieli uważa, że szkoła dostosowuje się do rynku pracy.

3. Programy nauczania

W zasadzie skupiono się na analizie realizacji programu nauczania i dostosowania do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów. W opiniach uczniów dominują pozytywne oceny: 75,9% uznaje przekaz treści za zrozumiałą a 81,1% potwierdza możliwość zdobywania wiedzy (czasami, dość często, bardzo często), podobnie wskazują, że zajęcia teoretyczne kształtują umiejętności oraz są przydatne na zajęciach praktycznych. W czasie zajęć teoretycznych i praktycznych, tempo zajęć jest dostosowane do możliwości uczniów, którzy mają możliwości samodzielnego podejmowania decyzji. Odnotowuję wysokie oceny również nauczycieli odnośnie doceniania nabywania wiedzy teoretycznej jej zastosowaniu w zajęciach praktycznych oraz kształtowania umiejętności w tym cyfrowych i językowych oraz kompetencji społecznych.

Z wywiadów zogniskowanych z nauczycielami odnotuję opinię jednego z nauczycieli przedstawioną na stronie 243: *Nie ma ujednoliconych programów nauczania, bo każda szkoła, każdy nauczyciel tworzy te programy samodzielnie, a finalizacją tego jest zewnętrzny egzamin zawodowy – dla wszystkich szkół identyczny. Wcześniej, przed rokiem 2012 mieliśmy wspólne programy i*

opracowania, które były realizowane przez wiele lat i to stanowiło bazę, jeśli chodzi o kształcenie zawodowe". (Respondent 5, grupa C) Potwierdza to możliwość dostosowania programów nauczania do możliwości szkół i uczniów oraz potrzeb lokalnych rynków pracy. Pokazuje to jednak pewną słabość moim zadaniem znajomości i wykorzystania w praktyce potencjału podstaw programowych kształcenia w konkretnych zawodach i określonych tam obowiązkowych efektów uczenia się. Pod hasłem programy nauczania przeprowadzono również analizę jakości **procesu uczenia się**.

4. Współpraca z pracodawcami

Zidentyfikowano formy, obszary, rezultaty i bariery współpracy.

Uczniowie wskazują w kolejności następujące formy współpracy: praktyki zawodowe, szkolenia dla uczniów, wspólne projekty edukacyjne, wizyty w firmach, egzaminy zawodowe w firmach szkolenia nauczycieli. To dużo, prawie pełny obraz zmian współpracy z pracodawcami ale nie wymieniają współpracy w tworzeniu programów nauczania a bardzo nieliczni wskazują szkolenie dualne.

Nauczyciele wykazują większy udział współpracy z pracodawcami jak uczniowie, przy podobnej kolejności wskazań. Zdaniem 66% nauczycieli wzrost zaangażowania pracodawców jest obserwowany również w ich środowisku pracy. Ważnym rezultatem badań jest określenie przez nauczycieli barier współpracy w kolejności: małe zainteresowanie pracodawców współpracą ze szkołami, braki środków finansowych i braki infrastruktury dydaktycznej tj dostosowanie firm do zajęć w firmach. Przytoczę opinie z zogniskowanych grupowych wywiadów nauczycieli o konieczności dalszego porządkowania finansowania analizowanej współpracy: *Pracodawcy też oczekują, że będą mieli profity finansowe, ale nasz system edukacyjny tego nie zapewni". (Respondent 4, grupa B) 245 „W lepszych czasach mieliśmy budżet, z którego korzystaliśmy i tym firmom płaciliśmy, ale to nie było rozwiązanie systemowe (...) nie wiem, można by zaproponować zwolnienie z podatku lub jakąś inną ulgę od państwa czy miasta – tak, żeby firma była zainteresowana". (Respondent 4, grupa C)*

Pracodawcy w aż 82,7% uznają współpracę za zadawalającą, wskazując podobne formy współpracy jak uczniowie i nauczyciele, pozytywnie oceniając przygotowanie teoretyczne uczniów.

5. Doradztwo edukacyjno-zawodowe

Analizując wcześniej ofertę kształcenia badano powody wyboru szkoły przez uczniów aby w kolejnym rozdziale pogłębić analizę wpływu doradztwa na wybór ścieżki rozwoju zawodowego. Uczniowie wskazują, że ich źródłem informacji malejąco są: koledzy, internet i strona internetowa szkoły, rodzina, targi edukacyjne, absolwenci szkoły. Ale tylko 38,0% uczniów wiedziało, że szkoła prowadzi doradztwo zawodowe a tylko 17,5% uczestniczyło w zajęciach z doradcą lub korzystało z doradztwa indywidualnie. Trochę dziwi fakt, że 54,8 nauczycieli uznaje stan doradztwa za zadawalający.

6. Różnice edukacyjne między absolwentami gimnazjum a absolwentami ośmioletniej szkoły podstawowej

W każdym z analizowanych wyżej obszarów badań przedstawiono tabelach końcowych opinie w postrzeganiu absolwentów likwidowanych gimnazjów i powoływanej znowu ośmioletniej szkoły podstawowej. Według Autorki: *Otrzymane wyniki wskazywały na to, że największy odsetek respondentów był zdania, że absolwenci ośmioletniej szkoły podstawowej, w porównaniu do starszych o rok absolwentów gimnazjum, raczej „radzą sobie” w szkole realizującej kształcenie zawodowe, a efekty ich kształcenia raczej są porównywalne do efektów ich starszych kolegów (31,0 + 14,5 + 6,9%).* W wywiadach grupowych zogniskowanych przytoczono jednak opinie

część odmiennie: wskazując wyższą dojrzałość absolwentów gimnazjum a tak że odpowiedzialność lepsze przygotowanie do wyboru ścieżki edukacyjnej i kształcenia zawodowego. Nie podzielam w pełni tego stanowiska. Te opinie maleją w miarę napływu kolejnych roczników uczących się w szkołach podstawowych według nowych zmodyfikowanych podstaw programowych.

7. Zjawisko marginalizacji kształcenia zawodowego

Pod tym terminem Autorka rozpatruje w kontekście ucznia, nauczyciela i szkoły zawodowej. Z referowanych wyżej badań wynikają m. in. istotne sygnały rosnącego prestiżu zawodów robotniczych i technicznych głównie wynikające z możliwości zatrudnienia i uzyskania godnego wynagrodzenia, wzrostu kultury pracy, stosowania nowoczesnych narzędzi pracy co potwierdzają sami uczniowie w większości wybierający kształcenie zawodowe a nie liceum ogólnokształcące i planujący pracować zgodnie z wyuczonym zawodem. Istotne jest dalsze wzmacnianie elastyczności dróg kształcenia w całym systemie edukacji, tak aby ukończenie szkoły branżowej i technikum inspirowało uczenie się przez całe życie i dalszy rozwój zawodowy. Odnajduje w pracy symptomy przywracanej godności uczniów i szkół kształcenia zawodowego. Słusznie Jednak autorka koncentruje się na przyczynach deprecjonowania nauczycieli i szkół zawodowych, słusznie upatrując przyczyny w niskich wynagrodzeniach nauczycieli i zbyt niskim finansowaniu szkół zawodowych.

Wyżej przedstawiłem łączną analizę rozdziałów: V Analiza wyników badań i VI Dyskusja nad wynikami badań i wnioski w której odniosłem się również do weryfikacji pytań badawczych i wniosków a właściwie rekomendacji praktycznych.

Podsumowanie analizy rozprawy.

Rozprawa powstała w uznanej szkole naukowej pedagogiki pracy Akademii Pedagogiki Specjalnej profesorów: St., M., Kwiatkowskiego, U., Jeruszko, F., Szloska, A., Solaka ma więc solidne oparcie w bardzo aktywnym środowisku naukowym. Z analizy rozprawy, wynika pozytywny obraz zmian wynikających z reformy systemu oświaty 2017 roku (*Ustawa: Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 roku (Dz. U. z 2023 r. poz. 900)*) w badanych w podstawowych obszarach kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych: organizacja kształcenia, oferta kształcenia, programy nauczania, współpraca między szkołami a pracodawcami, doradztwo edukacyjno-zawodowe aby na tej podstawie zasygnalizować różnice edukacyjne absolwentów gimnazjum i ośmioklasowej szkoły podstawowej oraz problemy marginalizacji kształcenia zawodowego. Podstawy teoretyczne koncentrują się i rozszerzają wiedzę w zakresie zmian pracy, rozwoju zawodowego i jakości kształcenia zawodowego. Badania własne uczniów, nauczycieli, pracodawców są bardzo obszernie udokumentowane, mimo bardzo dużego zakresu i wielu aspektów, Autorce udało się zachować porządek i logikę prezentacji ukierunkowaną na zdyscyplinowaną realizację przyjętej strategii badawczej do konsekwentnego badania, analizowania i prezentacji według zdefiniowanych problemów badawczych. Wyniki badań, wnioskowanie uznają za wiarygodne. Uwagi, sugestie i oceny Recenzenta są zawarte w tekście analizy rozprawy, najczęściej mają charakter porządkujący, wskazują dodatkowe aspekty, niekiedy nieścisłości, problemy czytelności wskazanych tabel co nie wpływa na moją wysoką ocenę opracowania.

Rozprawa jest naukową diagnozą aktualnego stanu kształcenia zawodowego, której rekomendacje podzielam i proponuję ich uwzględnienie w doskonaleniu modelu kształcenia w ponadpodstawowych szkołach zawodowych.

Konkluzja i rekomendacje.

Przedstawiona przez mgr Emilię Plankiewicz-Mitrut rozprawa doktorska *Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty* stanowi oryginalne rozwiązanie ważnego i aktualnego problemu badawczego pedagogiki pracy odpowiada na aktualne potrzeby praktyki kształcenia zawodowego i rynku pracy.

Autorka wykazała się wysokimi zasobami wiedzy teoretycznej i umiejętnościami samodzielnego planowania i realizacji własnej strategii badawczej z wykorzystaniem współczesnych ilościowych i jakościowych metod badań oraz analizy i syntezy, interpretacji, i prezentacji wyników badań.

Rozprawa -sprawozdanie z badań zawiera bardzo dobrą krytyczną analizę literatury i zmian prawa oświatowego, trafnie identyfikuje i rozwiązuje ważne dla teorii i praktyki problemy badawcze kształcenia zawodowego w szkołach ponadpodstawowych w zakresie: organizacji i oferty kształcenia, programów nauczania, współpracy z pracodawcami i doradztwa zawodowego. Uzasadnione postępowanie badawcze oraz wiarygodne wyniki, ich interpretacja i logiczne wnioskowanie potwierdza opanowanie przez Autorkę na wysokim poziomie warsztatu badawczego pedagogiki pracy.

Stwierdzam, że recenzowana rozprawa *Kształcenie zawodowe uczniów szkół ponadpodstawowych w kontekście zmian wynikających z reformy systemu oświaty z roku 2017* odpowiada warunkom określonym w artykule 187 *Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2022 r. poz. 574 z późn. zm.)

Wnoszę o przyjęcie i dopuszczenie rozprawy mgr Emilii Palankiewicz-Mitrut do publicznej obrony .

Radom, dn. 10.05.2024 r.

Henryk Bednarczyk